

ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΙΚ. ΓΑΛΑΝΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ
Σκιαγράφημα μιας εξελισσόμενης επιστήμης

Ιωάννινα 1997

ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΙΚ. ΓΑΛΑΝΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ
Σκιαγράφημα μιας εξελισσόμενης επιστήμης

Περίληψη

Η Πολιτική Ψυχολογία ως επιστήμη είναι ένας νεοσύστατος κλάδος της Ψυχολογίας. Εννοιολογικά η Πολιτική Ψυχολογία ορίζεται ως μια διεπιστημονική ερευνητική προσπάθεια η οποία εμφανίζεται με την απαίτηση να εξετάσει τις ανθρώπινες ανάγκες και συμπεριφορές που προσδιορίζονται από τα πολιτικά γεγονότα λαμβάνοντας υπόψη τις αλληλεπιδράσεις της τριάδας υποκειμενικό - ατομικό, κοινωνιολογικό - κοινωνικό και κοινωνικό-πολιτικό επίπεδο και χρησιμοποιεί ως βοήθημα όλα τα εργαλεία των κοινωνικών επιστημών στοχεύοντας στην απόκτηση της ανθρώπινης αυτοπραγμάτωσης. Είναι πλουραλιστική με την έννοια ότι περιέχει διαφορετικές αυτοτελείς γνωσιολογικές απόπειρες θεωρητικής και μεθοδολογικής προσέγγισης, οι οποίες είναι ανταγωνιστικές μεταξύ τους (Moser 1979).

Με την παρούσα εργασία γίνεται μια προσπάθεια εννοιολογικής αποσαφήνισης και ορισμού της Πολιτικής Ψυχολογίας, σκιαγράφηση της εξέλιξής της από υποεπιστήμη σε επιστημονικό κλάδο, καταγραφή των πολιτικών θεμάτων με τα οποία ασχολήθηκε και αναφορά στις σημερινές προκλήσεις. Περιορίζεται στη συνοπτική παρουσίαση της Πολιτικής Ψυχολογίας της Γερμανίας και στην κατάσταση της Πολιτικής Ψυχολογίας στην Ελλάδα σήμερα, για να καταλήξει σε συγκεκριμένες προτάσεις.

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η διατήρηση παλαιών και η επικράτηση νέων θεσμών, κοινωνικών μορφών και μορφών εξουσίας είναι πάντοτε συνδεδεμένες -έκδηλα ή άδηλα-, με την υπόσχεση ότι ορισμένες επιθυμίες, ανάγκες και ενδιαφέροντα των ανθρώπων θα ικανοποιηθούν και ορισμένες άλλες θα καταπολεμηθούν ή θα γίνουν ταμπού. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για αυταρχικά μαζικά κινήματα όπου γίνεται προσπάθεια όλα αυτά να παγιρευθούν στο ομαδικό μέγεθος και στην παντοδυναμία των ανθρώπων, με στόχο να υποταχθούν σε υψηλότερες δυνάμεις. Το ίδιο ισχύει επίσης και σε συνθήκες σχετικής σταθερότητας. Θεωρείται σχεδόν ανεπίτρεπτο να μην ασχοληθεί κανείς με το υποκειμενικό, το ψυχικό, με τις προκαταλήψεις, τις ταυτίσεις και τις επιθυμίες διαφοροποίησης, τις προβολές και τα κενά μνήμης (König 1988: 7).

Όπως αποδεικνύεται συνεχώς από την ιστορία, διατηρούνται στη ζωή οι θεσμοί και οι κοινωνικές καταστάσεις όχι γιατί παρουσιάζουν έξυπνες λύσεις σε αντικειμενικά προβλήματα δηλαδή λόγω της κοινωνικής τους λειτουργίας, αλλά κυρίως λόγω των ψυχικών λειτουργιών που εκπληρώνουν. Και αυτό δεν σχετίζεται με την επιρροή αλλά με το γεγονός ότι οι κοινωνικοί καταναγκασμοί και οι κοινωνικοί κανόνες, έστω και αν είναι αναχρονιστικοί, μεταφέρουν στα κυριαρχούμενα άτομα ψυχική σταθερότητα και αποφόρτιση (König: στο ίδιο).

Για τον Helmut König οι Κοινωνικές Επιστήμες - εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις - έχουν παραμείνει μέχρι σήμερα “τυφλές” σε ό,τι αφορά αυτές τις ψυχολογικές πλευρές των κοινωνικών και πολιτικών διαδικασιών. Γι’ αυτόν η “Πολιτική Ψυχολογία” ως επιστήμη είναι ακόμη ένα ξένο σώμα το οποίο δε λαμβάνει κανείς υπόψη του. Οι αναλύσεις της πολιτικής και της εξουσίας είναι περισσότερο επηρεασμένες από τις κρατικές αποφάσεις και τις κοινωνικο-οικονομικές συναρτήσεις. Μπορεί μεν οι Κοινωνικές Επιστήμες να μην είναι προσκολλημένες στις ενέργειες μεγάλων ανδρών αλλά οι αναλύσεις τους όμως για τις κοινωνικές δομές έστω και αν έχουν αποστασιοποιηθεί από την περιγραφή των κύριων και κρατικών δραστηριοτήτων (δράσεων), εν τούτοις, δεν έχουν λάβει καθόλου υπόψη τους τις ψυχολογικές δομές (στο ίδιο: 8).

Ο König διακρίνει δύο βασικούς λόγους για τους οποίους η Ψυχολογία αποκλείεται από τη σφαίρα του Πολιτικού και Κοινωνικού.

Ο ένας είναι αυτό που γνωρίζουμε από την εποχή του Hegel ότι δεν κάνουν οι άνθρωποι την Ιστορία, αλλά τα σταθερά οικονομικά πολιτικά και εξουσιαστικά συμφέροντα τα οποία διαμορφώνονται σε διάφορες Υπηρεσίες (Institutionen).

Ο δεύτερος λόγος είναι το γεγονός, το οποίο αποτελεί ένα από τα κύρια επιτεύγματα της αστικής κοινωνίας, ότι δηλαδή η κρατική βία περιορίζεται και δεν υπεισέρχεται στη σφαίρα του ατομικού (ιδιωτικού), της θρησκείας, της αγάπης και της οικογένειας, η οποία αντιπαραβάλλεται ως ελεύθερη από την πολιτική και την εξουσία.

Αλλά αυτή η αντιπαράθεση μεταξύ μη πολιτικής προσωπικής σφαίρας και πολιτικής και κρατικής πραγματικότητας έχει πλέον ξεπεραστεί από τις κοινωνικές εξελίξεις, όχι μόνο από το γεγονός ότι ο καθένας ως συνταξιούχος, άνεργος, ανίκανος προς εργασία, μαθητής, ανύπαντρη μητέρα κ.λπ. αποτελεί αντικείμενο ρυθμίσεων από πλευράς κράτους πρόνοιας, αλλά και από το γεγονός ότι οι κοινωνικοί κανόνες και πιέσεις μορφοποιούν τη συμπεριφορά και τα συναισθήματα των ατόμων. Οι αρμοδιότητες των πολιτικών Υπηρεσιών και διαδικασιών δεν εξαντλούνται μόνο με την εξωτερική άσκηση της εξουσίας στοχεύοντας στην καλύτερη δυνατή οργάνωση της κοινωνίας. Οι Υπηρεσίες και διαδικασίες αυτές έχουν και μια άλλη “αθέατη εσωτερική” πλευρά, μια “ψυχολογία”. Είναι παραγωγοί ψυχικών δομών, οι οποίες μορφοποιούν, ευθυγραμμίζουν, οριοθετούν και επιβραβεύουν (πριμοδοτούν), δηλαδή κατασκευάζουν μια σχέση μεταξύ κανονικού και μη κανονικού ψυχικά. Απ’ αυτό εξάγεται το συμπέρασμα ότι η τύχη του κάθε ατόμου της κοινωνίας, η οποία εκδηλώνεται υπό μορφή ασθένειας, ανομίας ή νευρώσης δεν είναι προσωπική τύχη του καθενός που είχε την ατυχία να βρεθεί σ’ αυτή την κατάσταση. Απ’ αυτό όμως συνεπάγεται ότι ο βαθμός αυτονομίας, ικανότητας, κριτικής και αυτοπεποίθησης του κάθε ατόμου δεν είναι ο ίδιος για όλα τα άτομα της κοινωνίας και ότι αυτός εξαρτάται από τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες (König: στο ίδιο).

Ο König διαπιστώνει ένα έλλειμμα στις αναλύσεις των κοινωνικών επιστημών, οι οποίες δε λαμβάνουν υπόψη τους αυτή την ψυχολογική πλευρά των κοινωνικών και πολιτικών διαδικασιών, διαπιστώνει όμως και ένα έλλειμμα από την πλευρά της ψυχολογίας η οποία προσπαθεί να απομονώσει το αντικείμενό της από ιστορικές και κοινωνικές συσχετί-

σεις και παραμέτρους. Και αυτό βέβαια ισχύει σύμφωνα με τον Köpzig για κάθε κλάδο της ακαδημαϊκής ψυχολογίας που φέρει το όνομα Πολιτική Ψυχολογία στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Γερμανία και την οποία χαρακτηρίζει ως μια “επιστημονική τεχνική δημοσκοπήσεων” (στο ίδιο: 9), η οποία περιορίζει την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα σε μια σχέση ατόμων.

Αν πράγματι οι διαπιστώσεις του Köpzig ισχύουν για την κατάσταση της επιστημονικής Πολιτικής Ψυχολογίας στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τη Γερμανία, τότε για την άρση ή τουλάχιστον την άμβλυνση α) του ελλείμματος των ψυχολογικών παραγόντων στις κοινωνικές έρευνες και β) του ελλείμματος των ιστορικών και κοινωνικών συσχετίσεων και παραμέτρων στις ψυχολογικές έρευνες, θα πρέπει η Πολιτική Ψυχολογία να “απεγκλωβισθεί” από την “αυτοπαγίδευση” της απομόνωσής της και να διευρύνει το πλαίσιο έρευνάς της επιδιώκοντας την διεπιστημονικότητα ενώ παράλληλα θα πρέπει να “πείσει” με την ποιότητα και αξιοπιστία των ερευνών της τις κοινωνικές επιστήμες για την αναγκαιότητα συμπερίληψης των ευρημάτων της στα δικά τους ερευνητικά σχέδια.

Στην Ελλάδα, όπου κατά κύριο λόγο αναπαράγεται ο “εισαγόμενος” επιστημονικός λόγος, η Πολιτική Ψυχολογία θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτική, γιατί ακριβώς βρίσκεται στην αρχή της συγκρότησής της, αν δε θέλει να καταστεί απλά μια επιστημονική τεχνική δημοσκοπήσεων και συμβουλευτικής, κρατικής, κομματικής, οικονομικής και παντός είδους εξουσίας που στοχεύει στη χειραγώγηση και όχι στη χειραφέτηση των πολιτών και της κοινωνίας.

Σύντομη παρουσίαση της εξέλιξης της Πολιτικής Ψυχολογίας στη Γερμανία

Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο η Πολιτική Ψυχολογία στη Γερμανία ήταν κατ' αρχήν ένα θέμα ταμπού αφού ορισμένοι ψυχολόγοι εξυμνώντας τον Χίτλερ ως "πολιτικό ψυχολόγο" (Roppelreuther) βοήθησαν στην ανάπτυξη της στρατιωτικής ψυχολογίας.

Συνειδητοποιημένοι όμως πολιτικά ψυχολόγοι συσπειρώθηκαν γύρω από τον Dr. Walter Jacobsen, ο οποίος κατά τη διάρκεια του πολέμου ενίσχυσε μια ομάδα αντίστασης και αργότερα υπήρξε ο πρώτος και για αρκετό χρονικό διάστημα ο μόνος ψυχολόγος στο Ομοσπονδιακό Κέντρο για πολιτική εκπαίδευση. Το 1959 ιδρύεται το Τμήμα της Πολιτικής Ψυχολογίας στην Ομοσπονδιακή Ένωση Επαγγελματιών Γερμανών ψυχολόγων (BDP) (Moser 1992: 224).

Από το 1963-1969 το Τμήμα της Πολιτικής Ψυχολογίας άρθρωνε τον επιστημονικό του λόγο μέσα από την επιστημονική σειρά "Πολιτική Ψυχολογία". Εκδόθηκαν συνολικά 8 τόμοι (έχουν εξαντληθεί) σχετικά με θέματα, όπως: Αυταρχισμός, Εθνικισμός, Προκατάληψη, Φόβος, Πολιτική Εκπαίδευση και Πολιτικός Επηρεασμός (Moser 1979: 28 σημείωση 4).

Από το 1978, αρχής γενομένης από μια σειρά διαλέξεων που οργανώθηκαν στο Αμβούργο από τον Helmut Moser, καθιερώνεται μια συνεχιζόμενη, χωρίς διακοπή μέχρι σήμερα, σειρά από ομάδες εργασίας (διημερίδες και συνέδρια). Μέσα από τις δραστηριότητες αυτές το Τμήμα της Πολιτικής Ψυχολογίας κατόρθωσε να ενσωματώσει με νέο τρόπο το πεδίο έρευνας. Η βασική ιδέα ήταν να ερευνηθεί ο Λόγος (Diskurs) μεταξύ των εκπροσώπων των διαφόρων επιστημών και να συναντηθούν γνωσιολογικές θεωρίες, μεθοδολογικά ρεύματα και κοινωνικές εικόνες. Δε θα έπρεπε να συζητήσουν αθροιστικά, ο ένας μετά τον άλλο, αλλά από την οργανωτική αναγκαιότητα οι επιφυλάξεις που υπάρχουν και η κριτική που ασκείται να παρουσιαστούν με επιχειρήματα και εμπειρικά δεδομένα. Σ' αυτή την αντιπαράθεση ενός "οργανωμένου πλουραλισμού" (Moser/Kliche 1984: 233 κ.ε.) θα έπρεπε να ανακαλυφθούν και να πληρωθούν τα θεωρητικά και εμπειρικά κενά, να σχεδιασθούν και να αναπτυχθούν νέα ερευνητικά προγράμματα και να διευρυνθεί η πρακτική πολιτική αξία της Πολιτικής Ψυχολογίας (Moser 1992: 223 κ.ε.).

Από τις θεματικές ενότητες και τις επιστημονικές δραστηριότητες του

Τμήματος της Πολιτικής Ψυχολογίας στη Γερμανία μπορεί να καταδειχθεί το εύρος του πεδίου ενασχόλησης της Πολιτικής Ψυχολογίας γενικότερα. Τα θέματα των 18 ετήσιων συνεδρίων από το 1978 μέχρι σήμερα ήταν:

- * Σειρά διαλέξεων (Ringvorlesung) με θέμα:
“Τι είναι, τι κάνει και τι θα μπορούσε να κάνει η Πολιτική Ψυχολογία”
(Αμβούργο 1978)
- * Διεθνείς Σχέσεις, Ιδεολογία, Κοινή Γνώμη (Αμβούργο 1979)
- * Πολιτική Δραστηριότητα και Αξίες, Κίνητρα, Συναισθήματα, Έλεγχος
Πεποιθήσεων (Φρανκφούρτη 1981)
- * Φόβος και Ανασφάλεια σε ένα μεταλλασόμενο κόσμο (Μόναχο 1982)
- * Νεολαία και Εξέλιξη Αξιών (Βερολίνο 1983)
- * Περιβαλλοντική Πολιτική, περιβαλλοντική συνείδηση, περιβαλλοντική συ-
μπεριφορά (Τίμπιγκεν 1984)
- * Η συνεισφορά της Ψυχολογίας στις πολιτικές διαδικασίες αποφάσεων (Μπί-
λεφελτ 1985)
- * Συνείδηση και Κοινωνική Κρίση (Βρέμη 1986)
- * Ατομικοί και κοινωνικοί περιορισμοί της εξέλιξης της Πολιτικής Συνείδησης
(Κωνσταντσα 1987)
- * Θεωρία, Ψυχολογία και Πρακτική της Εξουσίας (Φλωρεντία 1988)
- * Σε ποιον ανήκει η Πατρίδα; Ταυτότητα και η Δημιουργία περιφερειακών ζωι-
κών κόσμων (Ολτενμπουργκ 1989)
- * Σύγχρονοι Μύθοι, Μύθοι του Σύγχρονου (Γένοβα 1990)
- * Γερμανική Ένωση (Δρέσδη 1991)
- * Πολυπολιτιστική Κοινωνία (Ρέγκενσμπουργκ 1992)
- * Ευρώπη - Μεταξύ κρατικού μαρασμού και πολιτικής βίας (Βόννη 1993,
Moser 1992: 225)
- * Προοπτικές μιας οικολογικής Αλλαγής - Η συνεισφορά της Ψυχολογίας
(Κιέλο 1994)
(Βλ. ανακοίνωση συνεδρίου στο: PP-Aktuell 3/94: 121).
- * Πολιτική Ψυχολογία στο Επάγγελμα (Βρέμη 1995) (βλ. ανακοίνωση συνεδρί-
ου στο PP-Aktuell 3/94: 122 κ.ε. και *Zeitschrift für Politische Psychologie* 3/94:
284 κ.ε.).
- * Η συμβολή της Ψυχολογίας στη ρύθμιση πολιτικών και κοινωνικών διαφω-
νιών: Καθημερινή Βία, συλλογικές Ταυτότητες, Πολιτική Επικοινωνία, Κοι-
νωνική Μάθηση και Διαμεσολάβηση (Μπίλεφελτ 1996) (Ανακοίνωση συνε-
δρίου).

Από τις παραπάνω δραστηριότητες του Τομέα της Πολιτικής Ψυχολογίας έχουν εκδοθεί πάνω από 15 τόμοι της σειράς “Πρόοδοι της Πολιτικής Ψυχολογίας”. Επίσης από το προεδρείο του Τομέα της Πολιτικής Ψυχολογίας εκδιδόταν το περιοδικό *Πολιτική Ψυχολογία - Επίκαιρη (PP-Aktuell)* και για δεκατρία συνεχή χρόνια μέχρι και το 1994. Από το 1993 συμπεριέχεται στη νέα έκδοση Περιοδικό για την Πολιτική Ψυχολογία (*Zeitschrift für Politische Psychologie*), μέσω του οποίου προωθείται η διεπιστημονική ανάπτυξη και εξέλιξη της Πολιτικής Ψυχολογίας. Επίσης από το 1991 εκδίδεται στο Αμβούργο και το διεθνές περιοδικό *Politics and the Individual*, του οποίου επιδίωξη είναι ο ευρωπαϊκός τονισμός και προσανατολισμός της προοπτικής της Πολιτικής Ψυχολογίας σε αντίθεση με τα αμερικανικά θετικιστικά έντυπα (Moser 1992: 226).

Το έτος 1992 το τμήμα της Πολιτικής Ψυχολογίας απαριθμούσε 990 μέλη, δηλαδή αποτελούσε το 5,82% των 17.000 μελών της Επαγγελματικής Ένωσης Γερμανών Ψυχολόγων, ενώ το Τμήμα της Κλινικής Ψυχολογίας απαριθμούσε 14.790 μέλη, ήτοι 86,98% από 17.000 μέλη (Moser 1992: 220 κ.ε.), μια τάση που παρατηρείται σε όλες σχεδόν τις χώρες όπου εφαρμόζεται η ψυχολογική γνώση τα ποσοστά των κλινικών ψυχολόγων σε σχέση με όλους τους ψυχολόγους είναι πολύ υψηλά (Γεώργας 1996: 131). Εδώ επισημαίνεται ότι τα μέλη της Επαγγελματικής Ένωσης Γερμανών Ψυχολόγων έχουν δικαίωμα εγγραφής σε περισσότερα από ένα Τμήματα. Ο αριθμός των 1000 περίπου μελών του Τμήματος της Πολιτικής Ψυχολογίας, δεν είναι και μικρός, αν σκεφθεί κανείς ότι η Διεθνής Ένωση Πολιτικής Ψυχολογίας (International Society of Political Psychology, ISPP) απαριθμεί περίπου 750 μέλη (Moser 1992: 225).

Παρότι η γερμανική Πολιτική Ψυχολογία έχει να επιδείξει αξιοθαύμαστες δραστηριότητες και έχει καθιερωθεί ως κοινωνική επιστήμη, αυτή η ερευνητική κατεύθυνση δεν κατόρθωσε να εδραιωθεί στον παραδοσιακό ακαδημαϊκό χώρο. Μέχρι σήμερα δεν υπάρχουν στα γερμανικά Πανεπιστήμια έδρες ή Ινστιτούτα Πολιτικής Ψυχολογίας (Moser 1992: 224).

Κάνοντας μια παρένθεση εδώ, για μια διεθνή σύγκριση, θα ήθελα να επισημάνω ότι το Πανεπιστήμιο Φλωρεντίας από το χειμερινό εξάμηνο του 1991 συμπεριλαμβάνει στον οδηγό σπουδών του Τμήματος Ψυχολογίας το γνωστικό αντικείμενο (μάθημα) “Πολιτική Ψυχολογία” με κατεύθυνση πτυχίου, γεγονός που για πρώτη φορά συμβαίνει στην Ευρώπη (*PP-Aktuell* 4, 1991: 261). Επίσης, το Πανεπιστήμιο Ohio State σε συνεργασία με τη Διεθνή Ένωση Πολιτικής Ψυχολογίας (ISPP) το καλοκαίρι

του 1996, από 14 Ιουλίου μέχρι 9 Αυγούστου, οργάνωσαν για έκτη φορά την “Θερινή Ακαδημία Πολιτικής Ψυχολογίας”. Τα θερινά αυτά τμήματα απευθύνονται κυρίως σε μεταπτυχιακούς και προχωρημένους προπτυχιακούς. Μέγιστος αριθμός μέχρι 55 άτομα (*ZIPP 1, 1996: 89*).

Επίσης, ενδιαφέρον θα ήταν να αναφέρω ότι το ετήσιο συνέδριο της Διεθνούς Ένωσης για την Πολιτική Ψυχολογία (ISPP) έγινε στις 30 Ιουνίου μέχρι 3 Ιουλίου 1996 στο Vancouver και είχε θέμα: “Η Ψυχολογία της Πολιτικής Επικοινωνίας” (“Talking about Politics”). Θεματικοί άξονες μεταξύ άλλων ήταν: Υποψηφιότητες για την Προεδρία, Κοινή Γνώμη και Εξωτερική Πολιτική (π.χ. Βοσνία), Σχηματισμός Πολιτικών Ταυτοτήτων, Επίλυση Διαφορών χωρίς Βία, Προεκλογικοί Αγώνες, Προεκλογικές Διαφημίσεις και οι Επιδράσεις τους, Πολιτική Κοινωνικοποίηση, Δι-Ομαδικές Διαφορές και Δι-Ομαδική Επικοινωνία, Πολιτικές Ισότητας των Μειονοτήτων, Πολιτική Αξιοπιστία, Ερευνητικές Μέθοδοι (*ZIPP 1, 1996: 88*).

Θα ήθελα όμως να σταθώ για λίγο στο πρώτο συνέδριο της Πολιτικής Ψυχολογίας, γιατί το θεωρώ σταθμό στην Ιστορία της εξέλιξης της Πολιτικής Ψυχολογίας στη Γερμανία.

Το πρώτο συνέδριο της Πολιτικής Ψυχολογίας στη Γερμανία, όπως προαναφέρθηκε, έγινε τον Ιούνιο του 1979 στο Αμβούργο και είχε ως στόχο μέσα από μια ανταγωνιστική συζήτηση να προωθήσει την επιστημονική οριοθέτηση και καθορισμό του γνωστικού αντικείμενου της Πολιτικής Ψυχολογίας (*Moser, 1981: 11*). Σ’ αυτό το συνέδριο αποκρυσταλλώθηκαν δύο ζεύγη γεγονότων σχετικά με την περιγραφή της κατάστασης της Πολιτικής Ψυχολογίας.

Από τη μία πλευρά, ενώ η Φιλοσοφία, η κοινωνικοθεωρητική και η κοινωνιολογική επιστημονική ενασχόληση έχουν να επιδείξουν μια μακρά παράδοση σε ό,τι αφορά την επεξεργασία ψυχολογικών θεμάτων, τα οποία κατά ένα μεγάλο μέρος έχουν εμφανώς πολιτικό περιεχόμενο, οι πρώτες συστηματικές προσπάθειες για μια Πολιτική Ψυχολογία ως αυτόνομο επιστημονικό κλάδο έχουν νέα (πρόσφατη) ημερομηνία (βλ. *Knutson 1973, Moser 1979*). Εκτός αυτού, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του ‘60 παρατηρείται ένας συνεχώς επιταχυνόμενος αριθμός επιστημονικών δημοσιεύσεων, οι οποίες στην πλειοψηφία τους κατατάσσονται από τους ίδιους τους συγγραφείς τους στην Πολιτική Ψυχολογία. Από την άλλη όμως πλευρά, δεν υπήρχε μέχρι τότε μία εννοιολογική αποσαφήνιση ή εννοιολογικός καθορισμός και ένας σύμφωνος ορισμός του τι σημαίνει και τι πρέπει να κατανοεί κανείς με την έννοια Πολιτική Ψυχολογία (*Moser, 1981: 11*).

Σχετικά με την πρώτη διαπίστωση, δηλαδή την κατάσταση της Πολιτι-

κής Ψυχολογίας, ελάχιστες διαφωνίες θα μπορούσαν να υπάρξουν. Εκεί που υπήρχαν οι διαφωνίες ήταν στη δεύτερη διαπίστωση, γιατί αυτή σχετίζεται με τις διαφορετικές απόψεις οι οποίες απορρέουν από τις βασικές διαφορές σχετικά με τις απαιτήσεις ή τις αξιώσεις που θέτει κανείς στην Πολιτική Ψυχολογία.

Η διατύπωση των διαφωνιών και ενστάσεων που εκφράστηκαν μπορούν να συνοψισθούν σε δύο εκ διαμέτρου αντίθετες θέσεις. Η μία, την οποία συναντά κανείς σε όλες σχεδόν τις δημοσιεύσεις της αμερικανικής βιβλιογραφίας, δεν βλέπει στην Πολιτική Ψυχολογία τίποτε άλλο εκτός από βασικές θεματικές ενότητες (άξονες). Ασχολείται με στοιχεία της ανθρώπινης πολιτικής συμπεριφοράς, των οποίων η ανάλυση με τη χρησιμοποίηση της ψυχολογικής γνώσης συμβάλλει στην εξήγηση της πολιτικής (Greenstein, 1973). Εύστοχα ο Moser παρατηρεί ότι αυτή η θέση βρίσκεται εξ ολοκλήρου στα πλαίσια της παράδοσης της εργαλειακής (μηχανιστικής) σκέψης, όπου η Πολιτική Ψυχολογία θεωρείται ως πολιτική αξιολογικά ουδέτερη στρατηγική έρευνας, η οποία μπορεί να αντλεί τη συνολική της κοινωνική σπουδαιότητα μέσα από τις δυνατότητες αξιοποίησης για σταθεροποίηση του συστήματος (Moser, 1981: 12).

Στον αντίποδα αυτής της θέσης βρίσκεται η απαίτηση όλων εκείνων των συγγραφέων που θέλουν να φαντάζονται την Πολιτική Ψυχολογία μόνο ως κοινωνικοκριτική, η οποία τουλάχιστον νομιμοποιείται μέσω των έστω και άδηλων κοινωνικών μεταλλαγών και τροποποιήσεων. Αυτή τη θέση μπορεί να τη βρει κανείς σχεδόν αποκλειστικά στη γερμανική βιβλιογραφία και μάλιστα σ' εκείνους τους Πολιτικούς Ψυχολόγους που ακολουθούν την "Κριτική Θεωρία" της Σχολής της Φρανκφούρτης. Αυτοί επικέντρωσαν την προσοχή τους στην "κριτική" αντίδραση των διαδικασιών και συνεπειών της όλο και περισσότερο επεκτατικής εντατικοποίησης στην κυριαρχία της φύσης. Αυτή όμως η διαδικασία χρησιμοποιεί επίσης όλο και περισσότερο τους ίδιους τους ανθρώπους, οι οποίοι εξ αιτίας της θα πρέπει να θεωρείται ότι είναι σε μεγάλο βαθμό επηρεασμένοι (Moser, *στο ίδιο*).

Για τον Klaus Horn (1975) ένα βασικό εκπρόσωπο αυτής της κατεύθυνσης, μια από τις λειτουργίες της Πολιτικής Ψυχολογίας είναι η εξήγηση στους αποξενωμένους από την πολιτική πολίτες, οι οποίοι ιδιωτεύουν και πιστεύουν σε ένα "διαχειριζόμενο κόσμο" όπου μπορούν να ζήσουν ήσυχα μόνο για τον εαυτό τους, μέσα από γενικές κοινωνικές εξελίξεις και να μετατρέψει αυτή την ενημέρωση σε πολιτική πράξη (σελ. 175 κ.ε.).

Από το 1972 μέχρι το θάνατό του (1985) ο Horn προσπάθησε με διάφορες εργασίες του, σχετικά με τις βασικές μεθοδολογικές αρχές, να εδραιώσει το σχέδιό του για την Πολιτική Ψυχολογία την οποία θεωρούσε ως μια Κοινωνική Επιστήμη με προσανατολισμό το υποκείμενο. Η εργασία που δημοσιεύθηκε σε ένα εισαγωγικό τόμο για την Πολιτική Επιστήμη το 1972 με τίτλο: “Πολιτική Ψυχολογία, Γνωσιολογικό Ενδιαφέρον, Θέματα, Υλικά” έδινε απαντήσεις σε μεθοδολογικά ερωτήματα και προσπαθούσε να διευρύνει το ερευνητικό πεδίο μεταξύ Κοινωνιολογίας, Ψυχολογίας και Πολιτικής Επιστήμης. Ο Horn εδώ δεν επεδίωκε να εγκαταλείψει αυτούς τους κλάδους, αλλά μέσα από τα επιστημονικά ερωτήματα του κάθε κλάδου να συμπληρώσει τα γνωστικά αντικείμενα των άλλων κλάδων (Dick 1992: 140).

Σε μια άλλη εργασία, ο Horn, που φέρνει τον τίτλο: “Κοινωνική Ψυχολογία στροφή προς την Πολιτική Ψυχολογία” (Sozialpsychologie versus politische Psychologie) οριοθετεί το πεδίο της Πολιτικής Ψυχολογίας και αξιολογεί την ρεαλιστική ισχύουσα Κοινωνική Ψυχολογία σε σχέση με τα εκ νέου αναπτυσσόμενα γνωσιολογικά ενδιαφέροντα της Πολιτικής Ψυχολογίας.

Υπερβάλλοντας λίγο θα μπορούσε να πει κανείς ότι η ουσιαστική διαφορά σχετικά με τη λειτουργία και τη θέση των δύο αυτών επιστημονικών κλάδων, σύμφωνα με του Horn, είναι ότι η *Κοινωνική Ψυχολογία* προσανατολίζεται προς αυτό που υπάρχει και κινείται εντός των ορίων της σφαίρας επιρροής της εξουσίας, ενώ η *Πολιτική Ψυχολογία* επιθυμεί το “άνοιγμα” (ξεδίπλωμα) των χειραφετητικών ικανοτήτων του υποκειμένου καθιστώντας το υπάρχον πλέγμα εξουσίας δικό της αντικείμενο αντανάκλασης (αντίδρασης).

Ο Horn θεωρεί ως βάση της Κοινωνικής Ψυχολογίας την Ψυχανάλυση και για την Πολιτική Ψυχολογία πιστεύει ότι θα πρέπει “να υπολογίζει σε μια ιδεολογική και/ή μαζική ψυχοπαθολογική συνείδηση” (Horn 1989: 98) “Διότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού (...) δεν είναι σε θέση να κρίνει ποια είναι λ.χ. τα αίτια της συνεχούς υποτίμησης των χρημάτων” (στο ίδιο: 96), και ότι “ο φόβος κυριαρχεί στο πεδίο του Πολιτικού”.

Για τον Köpzig η κριτική Πολιτική Ψυχολογία, όπως παρουσιάζεται στον τόμο που επιμελείται, έχει μια διαφορετική αντίληψη για την Πολιτική Ψυχολογία απ’ ό,τι η επιστημονική τεχνική των δημοσκοπήσεων.

Μπορεί μεν, με την πρώτη ματιά, αυτή η κριτική Πολιτική Ψυχολογία σε σύγκριση με την παραδοσιακή Πολιτική Ψυχολογία να μην είναι σε θέ-

ση να προσφέρει πολλά, διότι η ίδια ούτε αυτόνομη ως ακαδημαϊκός επιστημονικός κλάδος ούτε ως κλάδος (Τμήμα) της Ψυχολογίας, Κοινωνιολογίας ή των Πολιτικών Επιστημών είναι. Δεν έχει σαφή, οριοθετημένο και από όλους αποδεκτό Κανόνα σε αντικείμενα και μεθόδους και δεν διαθέτει μέχρι σήμερα σχεδόν καθόλου υπηρεσιακούς δεσμούς ή επιστημονικά παραδοσιακού τύπου δεσμούς, στους οποίους θα μπορούσε να αναφέρεται σχετικά με τον ορισμό των μεθόδων που χρησιμοποιεί και τη διασφάλιση της “ταυτότητάς” της. Αντί γι’ αυτό όμως μας δίνει βασικά θέματα και ερευνητικά ερωτήματα, νέες κατευθύνσεις εργασίας και μεθόδους καθώς επίσης και διακλαδικά-διεπιστημονικά προγράμματα. (König 1988: 9). Και για τον πληρέστερο χαρακτηρισμό της κριτικής Πολιτικής Ψυχολογίας επισημαίνει τέσσερα σημεία:

- α) τις θεωρητικές της ρίζες
- β) τους θεματικούς της προσανατολισμούς
- γ) τις αναλυτικές της προοπτικές, και
- δ) τα πρακτικά της ενδιαφέροντα.

α) Ως *θεωρητική βάση* της Πολιτικής Ψυχολογίας θεωρεί την Κριτική Θεωρία. Η Σχολή της Φρανκφούρτης προσπάθησε από την αρχή της ίδρυσής της να ενσωματώσει στις εργασίες της ψυχολογικά ερωτήματα και να τα συνδέσει με τον ιστορικό και διαλεκτικό ματεριαλισμό. Όλα τα εμπειρικά ερευνητικά προγράμματα του Ινστιτούτου της Φρανκφούρτης αναφερόντουσαν σε θέματα της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Οι υποθέσεις και ερμηνείες του έργου “Διαλεκτική της ενημέρωσης” (Dialektik der Aufklärung) θα ήταν, χωρίς τις ψυχαναλυτικές θέσεις, αδιανόητες.

Επομένως, η Πολιτική Ψυχολογία χρωστάει πολλά στον Marx και τον Freud σε ό,τι αφορά τους θεωρητικούς της προσανατολισμούς. Εδώ ο König αναφέρει εκτός από τον κύκλο που εργάζεται γύρω από τον Horkheimer και τον Adorno επίσης ενδεικτικά και τον Alexander Mitscherlich, τον Klaus Horn και τον Peter Brückner (König: *στο ίδιο*: 9).

β) *Αντικείμενο* της κριτικής Πολιτικής Ψυχολογίας είναι οι απόψεις-γνώμες και συμπεριφορές των ανθρώπων, οι φαντασίες και τα σχέδιά τους, οι τρόποι εμπειριών, παρατήρησης-αντίληψης και επεξεργασίας της πραγματικότητας. Δηλαδή, αντικείμενό της είναι η “Υποκειμενικότητα” την οποία η Πολιτική Ψυχολογία εντοπίζει σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο. Απ’ αυτό συνεπάγεται ότι οι εξωτερικές συνθήκες επηρεάζουν το

άτομο. Επομένως, αντικείμενο της Πολιτικής Ψυχολογίας είναι όλες εκείνες οι διεργασίες που βρίσκονται στο μεταίχμιο του ατόμου και της κοινωνίας. Το ενδιαφέρον της εστιάζεται στη συνέχεια ή την διακοπή μεταξύ ατομικών προσανατολισμών και αντικειμενικών κατευθύνσεων εξέλιξης. Δηλαδή, αναλύει το παιχνίδι μεταξύ υποκειμενικών ενεργειών και αντιδράσεων με κοινωνικούς καταναγκασμούς, κανόνες και απαγορεύσεις (König 1988: 10).

γ) Η *αναλυτική προοπτική* της Πολιτικής Ψυχολογίας είναι προσανατολισμένη προς τις διάφορες μορφές παρουσίας και παραγωγής της “αδιαθεσίας μέσα στον πολιτισμό” (Das Unbehagen in der Kultur, Sigmund Freud), που έχει μεταφραστεί αδόκιμα στα ελληνικά, όπως πολύ εύστοχα επισημαίνει ο Θάνος Λίποβατς [(1988: 28 σημ. 10) ως: *Ο Πολιτισμός Πηγή Δυστυχίας* (Αθήναι, Επίκουρος, 1974)], δηλαδή τις λεγόμενες “ασθένειες του πολιτισμού” και τον καθημερινό βανδαλισμό. Η κριτική Πολιτική Ψυχολογία δεν περιορίζεται μόνο σε διαπιστώσεις του τύπου ότι “όλα τα επιτεύγματα έχουν και τις επιπτώσεις τους”, αλλά θεωρεί τα φαινόμενα αυτά (της αδιαθεσίας του πολιτισμού) ως αντιδράσεις στις καταστροφές οι οποίες συνδέονται με την υποταγή των ανθρώπων στις γενικές και απροσδιόριστες απαιτήσεις του τεχνικού πολιτισμού. Οι κλασικές ιδιότητες της υποκειμενικότητας (όπως π.χ. εννοιολογική σκέψη, μνήμη, πρόβλεψη κ.λπ.) αγνοούνται αλλά και δεν ενδιαφέρουν, εκείνο που ενδιαφέρει είναι η ομαλή και άνευ δυσκολιών λειτουργία του. Το κόστος που πρέπει να πληρώσει σήμερα ο καθένας ξεχωριστά για τη διατήρηση ύπαρξης του συνόλου, δεν νομιμοποιείται σχεδόν καθόλου με τη λογική του συνόλου. Το γεγονός ότι όλη η ανθρωπότητα σήμερα εργάζεται για την καταστροφή της (π.χ. οικολογική) δεν οφείλεται σε δαιμονικές δυνάμεις ή σε απολίτιστους βαρβάρους αλλά στον ίδιο τον πολιτισμό (König: Στο ίδιο).

δ) Το *πρακτικό ενδιαφέρον* της Πολιτικής Ψυχολογίας δεν είναι ουδέτερο. Συμπαράτάσσεται με τα Υποκείμενα και τις καλύτερες δυνατότητές τους ενάντια στην Υπερδύναμη των καταστάσεων και συνθηκών στις οποίες ζουν και εργάζονται.

Η κριτική Πολιτική Ψυχολογία επιμένει στην απαίτηση των ατόμων για ευτυχία και επιτυχία (Glücksanspruch) και εναντιώνεται στην ιδέα ότι η ατομική δυστυχία ή αποτυχία είναι προσωπική υπόθεση του καθενός.

Βρίσκεται στο πλευρό όλων εκείνων που αντιδρούν στις παντός είδους κακομεταχειρίσεις και υποστηρίζει κάθε εξέγερση έκδηλη ή άδηλη, μικρή ή μεγάλη που βασίζεται στους υποκειμενικούς στόχους, επιθυμίες και ευχαριστήσεις. Βασική της αρχή είναι η γνωστή ρήση των Marx και Engels ότι “η ελεύθερη εξέλιξη του καθενός είναι η προϋπόθεση για την ελεύθερη εξέλιξη όλων”. Πιστεύει δηλαδή ότι το όνειρο των ανθρώπων για μια καλύτερη ζωή δεν έχει εξαφανισθεί παρά τους διάφορους μηχανισμούς πίεσης και προσαρμογής. Η επιθυμία για αλλαγή δεν πρέπει να αγνοηθεί και να βρεθούν πιο γόνιμες και αποτελεσματικές μορφές έκφρασης και υλοποίησης. Η επιστήμη χάνει το νόημά της αν δε στοχεύει στην ευτυχία των ανθρώπων και αυτό η Πολιτική Ψυχολογία πρέπει να το υπενθυμίζει συνέχεια στις Κοινωνικές Επιστήμες (Köping 1988: 11).

Γερμανικές θέσεις για την Πολιτική Ψυχολογία

Ο Moser (1979: 28 κ.ε.) επιχειρώντας μια συστηματικοποίηση των θέσεων της Πολιτικής Ψυχολογίας στη Γερμανία διακρίνει τρεις ομάδες: Η πρώτη είναι εκείνη των οπαδών της παραδοσιακής αντίληψης περί επιστήμης που κύριο χαρακτηριστικό της είναι η αξιολογική ελευθερία με γνωστότερο εκφραστή της τον Walter Jacobsen, η δεύτερη περιλαμβάνει εργασίες που κοινό τους σημείο αναφοράς είναι η “Κριτική Θεωρία του Υποκειμένου” με γνωστότερο εκφραστή της τον Klaus Horn, και η τρίτη κατεύθυνση αποτελείται από καθαρά μαρξιστές επιστήμονες οι οποίοι εργάζονται κάτω από την επιγραφή “Κριτική Ψυχολογία” που από το 1970 γίνεται όλο και περισσότερο γνωστή με κυριώτερο εκφραστή της τον Klaus Hozkamp.

Κοινό χαρακτηριστικό και των τριών γερμανικών θέσεων είναι ότι θέτουν γενικά το ερώτημα σχετικά με την αξιολογική πτυχή της κάθε επιστήμης για την πολιτική σημασία, το οποίο όμως απαντούν με διαφορετικό τρόπο. Ενώ οι πολιτικοί ψυχολόγοι της πρώτης κατεύθυνσης αισθάνονται δεσμευμένοι απέναντι στην παραδοσιακή έννοια της επιστήμης, οι εκπρόσωποι της δεύτερης και τρίτης κατεύθυνσης, δηλαδή της “Κριτικής Θεωρίας του Υποκειμένου” (ΚΘΥ) και της “Κριτικής Ψυχολογίας” συμφωνούν στη θέση ότι κάθε επιστήμη γενικά και ιδιαίτερα η Ψυχολογία είναι πολιτική. Διαφέρουν όμως ως προς την κοινωνικοθεωρητική τους τοποθέτηση. Οι εκπρόσωποι της “Κριτικής Ψυχολογίας” (αυτο)χαρακτηρίζονται απερίφραστα ως Μαρξιστές ενώ οι εκφραστές της “Κριτικής Θεωρίας του Υποκειμένου” θεωρούν την αποκλειστικά μαρξιστική σκέψη ελλειπτική διότι δε λαμβάνει υπόψη της τις υποκειμενικές λειτουργίες σε μικρο-επίπεδο.

Το δεύτερο γενικό χαρακτηριστικό των γερμανικών θέσεων είναι σύμφωνα με τον Moser - η καθυστέρηση η οποία παρατηρείται στην Πολιτική Ψυχολογία της Γερμανίας σχετικά με την εξέλιξη στην εμπειρική έρευνα.

Αμερικάνικες θέσεις για την Πολιτική Ψυχολογία

Ο Moser (1979: 40 κ.ε.) επιχειρώντας μια σύγκριση της κατάστασης της Πολιτικής Ψυχολογίας στη Γερμανία με την κατάσταση της Πολιτικής Ψυχολογίας στην Αμερική, διαπιστώνει ότι οι πρώτες συστηματικές αντιλήψεις της αμερικάνικης Πολιτικής Ψυχολογίας δεν γίνονται με σαφήνεια κατανοητές ως αντιθέσεις και αυτό οφείλεται α) στη θεωρητική τους μη συστηματικότητα ή ποικιλία και β) στους λιγότερο ανεπτυγμένους, απ' ό,τι στη Γερμανία, κοινωνικοπολιτικούς συλλογισμούς.

Παρά ταύτα, διακρίνει τρεις κύριες εκδοχές: την ψυχολογιστική, την απαριθμητική - φαινομενολογική και την κοινωνικοκριτική θέση. Η αμερικάνικη Πολιτική Ψυχολογία διαφέρει από την γερμανική επειδή ακριβώς παρουσιάζει σε μεγάλο βαθμό μία μη συστηματική ποικιλία σε εμπειρικές έρευνες, οι οποίες ανάλογα με τους συγγραφείς τους εμφανίζονται ως διεπιστημονικές. Επίσης εκεί, στον τομέα των κοινωνικών επιστημών η συζήτηση περί σπουδαιότητας της επιστήμης δεν ακολουθεί το γερμανικό παράδειγμα.

Μια πρόταση ορισμού της Πολιτικής Ψυχολογίας

Για την υπέρβαση των δυσκολιών ορισμού της Πολιτικής Ψυχολογίας και την ομογενοποίηση των ανόμιων χρήσεων της Πολιτικής Ψυχολογίας, ο Moser προτείνει έναν ορισμό του γενικού πλαισίου όπου συγκεντρώνονται όλα τα στοιχεία που πρέπει να προσδιορισθούν και που έχουν μέχρι τώρα εμφανισθεί σε διάφορα πλαίσια.

“Πολιτική Ψυχολογία είναι: Μία διεπιστημονική ερευνητική θεωρία, που εμφανίζεται με την απαίτηση να ερευνήσει τις ανθρώπινες ανάγκες και συμπεριφορές, που προσδιορίζουν τα πολιτικά γεγονότα, με τα επιστημονικά βοηθήματα των κοινωνικών επιστημών και υπολογίζοντας ταυτόχρονα και την αλληλεπίδραση της κοινωνικής - πολιτικής τριάδας: υποκειμενικής - ατομικής, κοινωνιολογικής - κοινωνικής και κοινωνικής - πολιτικής οπτικής γωνίας, για να προσφέρει μ' αυτό τον τρόπο τα γνωστικά μέσα, που μπορεί να είναι χρήσιμα για την απόκτηση της ανθρώπινης αυτοπραγμάτωσης. Είναι πλουραλιστική με την έννοια ότι συμπεριλαμβάνει διαφορετικές ανταγωνιστικές γνωστικοθεωρητικές θέσεις, που η καθε μία είναι όσο γίνεται ενιαία” (Moser 1979: 49).

Η Πολιτική Ψυχολογία στην Ελλάδα σήμερα

Η εξέλιξη της Πολιτικής Ψυχολογίας στην Ελλάδα σχετίζεται με την εξέλιξη γενικά της Ψυχολογίας στην Ελλάδα. Η ιστορία της ψυχολογίας ως επιστήμης στην Ελλάδα αρχίζει με την ίδρυση του πρώτου Ψυχολογικού Εργαστηρίου στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου της Αθήνας το έτος 1926 και την ίδρυση, το ίδιο έτος, ανεξάρτητης από τη Φιλοσοφία έδρας της Ψυχολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Από τότε και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960-1970 η Ψυχολογία τελούσε υπό της κηδεμονία της Φιλοσοφίας. Την ανεξαρτησία της η Ψυχολογία στην Ελλάδα την απέκτησε κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες του 1970-1980 και 1980-1990, με την ίδρυση ψυχολογικών εργαστηρίων και θέσεων για τη διδασκαλία της Ψυχολογίας σε τμήματα στα οποία συνυπήρξε με τη Φιλοσοφία και την Παιδαγωγική. Η οριστική ανεξαρτησία της Ψυχολογίας επιτεύχθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1980-1990 με την διαδοχική ίδρυση Τμημάτων Ψυχολογίας στα Πανεπιστήμια της Κρήτης, της Θεσσαλονίκης, του Παντείου Πανεπιστημίου, την θεσμοθέτηση ανεξάρτητου προγράμματος Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, την κατάργηση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και τη δημιουργία των Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών. Στην εξέλιξη της επιστήμης της Ψυχολογίας στην Ελλάδα συνέβαλαν επίσης η καθιέρωση μεταπτυχιακών προγραμμάτων στα Τμήματα Ψυχολογίας, οι ερευνητικές δραστηριότητες των Ψυχολόγων στη χώρα μας, η πραγματοποίηση πανελληνίων και ευρωπαϊκών ή διεθνών συνεδρίων Ψυχολογίας και η διαπανεπιστημιακή συνεργασία μεταξύ Τμημάτων Ψυχολογίας και Παιδαγωγικών Τμημάτων, καθώς επίσης και οι διάφορες δραστηριότητες των επιστημονικών εταιρειών και συλλόγων Ψυχολογίας στην Ελλάδα (Χουσιάδας, 1997: 2 κ.ε. Σχετικά με την κατάσταση της Ψυχολογίας στη χώρα μας βλ. επίσης: Γεώργας, 1996, Παρασκευόπουλος, 1992, Χουσιάδας, 1992).

Αν η ιστορία της επιστήμης της Ψυχολογίας στην Ελλάδα είναι σχετικά πρόσφατη, όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω, τότε η Κοινωνική και η Πολιτική Ψυχολογία έχουν πιο πρόσφατες ημερομηνίες. Το πρώτο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνικής Ψυχολογίας πραγματοποιήθηκε μόλις πριν ένα χρόνο, στις 14-17 Νοεμβρίου 1996 στο Ευρωπαϊκό Κέντρο

Δελφών και περιελάμβανε 4 θεματικές ενότητες: Διαπολιτιστική Ψυχολογία, Πειραματική Κοινωνική Ψυχολογία, Κλινική Κοινωνική Ψυχολογία, Κοινωνική Ψυχολογία - Παρεμβάσεις σε Κοινωνικά Προβλήματα (Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία (ΕΛΨΕ 1997α)).

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΛΨΕ στη συνεδρίασή του στις 6/12/96 αποφάσισε να εισηγηθεί στη γενική Συνέλευση της Εταιρείας τη δημιουργία Τομέων Ψυχολογίας της ΕΛΨΕ. Οι προτεινόμενοι τομείς ήταν οι εξής επτά:

- 1) Κοινωνική Ψυχολογία
- 2) Εξελικτική Ψυχολογία
- 3) Γνωστική Ψυχολογία και Νευροψυχολογία
- 4) Κλινική και Συμβουλευτική Ψυχολογία
- 5) Σχολική και Εκπαιδευτική Ψυχολογία
- 6) Οργανωτική και Ψυχολογία της Εργασίας
- 7) Προσωπικότητα και Ατομικές Διαφορές.

Με ομόφωνη απόφαση της Γενικής Συνέλευσης της ΕΛΨΕ στις 3/5/1997 ιδρύονται δεκατρείς κλάδοι Ψυχολογίας της ΕΛΨΕ μεταξύ αυτών και της Πολιτικής Ψυχολογίας (ΕΛΨΕ 1997β), θέση που ο γράφων υποστήριξε από παλαιότερα (βλ. π.χ. Γαλάνης, 1993).

Θεωρώ αναγκαία την ίδρυση του κλάδου της Πολιτικής Ψυχολογίας στα πλαίσια της ΕΛΨΕ, διατηρώ όμως επιφυλάξεις ως προς τον μεγάλο - σ' αυτή τη χρονική περίοδο - αριθμό κλάδων Ψυχολογίας. Ίσως η συνύπαρξη ορισμένων συναφών κλάδων να αποδεικνύεται πιο αποτελεσματική, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υιοθετώ γενικά την ύπαρξη περισσότερων κλάδων. Η θέση μου για τη δημιουργία και την εξέλιξη του κλάδου της Πολιτικής Ψυχολογίας απορρέει κατά κύριο λόγο από το γεγονός ότι εξασφαλίζει πιο εύκολα την διεπιστημονικότητα απ' ό,τι ορισμένοι άλλοι κλάδοι της Ψυχολογίας και δεύτερον ότι τονίζει την έννοια του πολιτικού που από ορισμένους κλάδους της Ψυχολογίας αλλά και της επιστήμης γενικά τείνει να εξαφανισθεί υιοθετώντας την θετικιστική αντίληψη. Άλλωστε, κατά την άποψή μου, δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι με την Πολιτική Ψυχολογία ασχολήθηκαν περισσότερο επιστήμονες των Πολιτικών κυρίως Επιστημών παρά Ψυχολόγοι.

Επίσης θεωρώ θετικό το γεγονός ότι σε ορισμένα Τμήματα Ψυχολογίας ή άλλων Τμημάτων διδάσκεται το μάθημα της Πολιτικής Ψυχολογίας ή ειδικά θέματα της Πολιτικής Ψυχολογίας.

Το πρώτο ελληνικό επιστημονικό σύγγραμμα που φέρει τον τίτλο Πο-

λιτική Ψυχολογία είναι του Γ.Κ. Βλάχου με έτος έκδοσης το 1976 και συνοψίζει τις παραδόσεις που έγιναν από τον συγγραφέα του έργου αυτού κατά το ακαδημαϊκό έτος 1974-1975 στους τεταρτοετείς φοιτητές των Πολιτικών Επιστημών. Στον πρόλογο του συγγράμματός του των 176 σελίδων, ο συγγραφέας αναφερόμενος στην Πολιτική Ψυχολογία γράφει “Η Πολιτική Ψυχολογία δεν είναι, ωστόσο, αποκλειστικό δημιούργημα των νεωτέρων ή των νεωτάτων χρόνων. Από τα Ομηρικά έπη, ως τους Χαρακτήρες του Θεοφράστου, η ελληνική διανόηση προσέφερεν απάραμιλλες εικόνες και αναλύσεις πολιτικών τοποθετήσεων και πολιτικής συμπεριφοράς” (Βλάχος, 1976: 6).

Για να αποκτήσει μια πρώτη εικόνα ο αναγνώστης, καλό θα ήταν να απαριθμήσουμε τους τίτλους των τεσσάρων κεφαλαίων του έργου.

Στο πρώτο κεφάλαιο σχετικά με τις “εισαγωγικές έννοιες” ο συγγραφέας πραγματεύεται:

1. Πολιτική Ψυχολογία και Στρατηγική.
2. Η θέση της Πολιτικής Ψυχολογίας στους κόλπους των Πολιτικών Επιστημών. Επιστημολογικές διευκρινίσεις.
3. Συνοπτική Ιστορία και σύγχρονος μεθοδολογικός προσανατολισμός της Πολιτικής Ψυχολογίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο που επιγράφεται “Το φαινόμενο της Πολιτικοποίησης. Προσδιοριστικοί παράγοντες και διαδικασίες” πραγματεύεται:

1. Κοινωνικοποίηση και πολιτικοποίηση.
2. Διαδικασίες και βαθμοί πολιτικοποίησης.
3. Η Πολιτική Ψυχολογία και ο Φροούντισμός.
4. Άλλες ψυχολογικές ερμηνείες στην προέκταση ή και πέρα από τον φροούντισμό.
5. Ιστορικές απόψεις του προβλήματος της πολιτικοποίησης.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στην πολιτική συμπεριφορά και τη θεωρία των ρόλων. Στο πρώτο μέρος, πραγματεύεται τους αντικειμενικούς προσδιοριστικούς παράγοντες των πολιτικών ρόλων και της πολιτικής συμπεριφοράς:

1. Γενικές διαπιστώσεις και παρατηρήσεις. Ο ρόλος του ατόμου σαν υπηκόου και σαν πολίτη.
2. Η εθνική ιδέα και ο πατριωτισμός.
3. Ταξικοί διαφορισμοί, πολιτική τυπολογία και Πολιτική Ψυχολογία.
4. Οι τάξεις ηλικιών και η πολιτική συμπεριφορά.
5. Οι διαφορισμοί των φύλων. Η Πολιτική Ψυχολογία των γυναικών.

Το δεύτερο μέρος αναφέρεται στις σύγχρονες κατευθύνσεις στην έρευνα των πολιτικών ρόλων και της πολιτικής συμπεριφοράς:

1. Η έννοια του “ρόλου” στη σύγχρονη κοινωνική Ψυχολογία.
2. Οι πολιτικοί ρόλοι στα πλαίσια της στρατηγικής ψυχοκοινωνιολογίας. Η ανάλυση του Bertrand de Jouvenel.
3. Ο ρόλος των αντιπροσωπευτικών ή ηγετικών ομάδων και κατηγοριών στην πολιτική.

Τέλος, το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στην κοινή γνώμη και την πολιτική προπαγάνδα:

1. Η κοινή ή δημόσια γνώμη.
2. Η προπαγάνδα.

Από την ανάγνωση των παραπάνω περιεχομένων του προ 25ετίας έργου, διαπιστώνει κανείς εύκολα ότι από τότε μέχρι σήμερα η πολιτική ψυχολογική έρευνα έχει διευρυνθεί αρκετά. Και στη χώρα μας υπάρχουν σήμερα επιστήμονες που ασχολούνται με σύγχρονα θέματα της Πολιτικής Ψυχολογίας όπως για παράδειγμα την ανεργία, τις μεταναστευτικές μειονότητες, την ξενοφοβία και τον ρατσισμό, τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις, την εθνική ταυτότητα, τα σκάνδαλα και τη διαφθορά, το οικονομικό και περιβαλλοντικό έγκλημα, τη νέα φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τα πολιτικά κόμματα, την πολιτική συμμετοχή, τα κοινωνικά κινήματα κ.λπ., χωρίς ωστόσο να αυτοχαρακτηρίζονται ως Πολιτικοί Ψυχολόγοι.

Για πρώτη φορά το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Παν/μίου Ιωαννίνων σε συνεργασία με το Ίδρυμα Friedrich - Ebert διοργάνωσαν στις 18 και 19 Μαρτίου 1997 επιστημονική διημερίδα με θέμα: “Κρίση της πολιτικής ή κρίση των πολιτικών κομμάτων; Το πρόβλημα της πολιτικής συμμετοχής σήμερα” (Γαλάνης, 1997), ένα θέμα που αναμφισβήτητα υπερβαίνει τα όρια της παραδοσιακής και περιοριστικής παιδαγωγικής σκέψης, που θέλει την Παιδαγωγική ξεκομμένη από την πολιτική. Η “αντιπαράθεση επιστήμης και πολιτικής είναι μύθος συντηρητικός και παλιωμένος”. (Φραγκουδάκη, 1997: 32. Σχετικά με το ρόλο του Πανεπιστημίου γενικά στην κοινωνία βλέπε και τις ενδιαφέρουσες απόψεις που αναπτύσσονται στο νέο περιοδικό *Βήμα Επικοινωνίας* του Συλλόγου Ελλήνων Αποφοίτων του London School of Economics and Political Science, 1997).

Κατά την άποψή μου, η Πολιτική Ψυχολογία στην Ελλάδα σήμερα υπάρχει, αλλά είναι διάσπαρτη και αποσπασματική σε μεμονωμένες εργασίες όπου κάθε μελετητής εργάζεται ως “μοναχικός καβαλάρης”. Εκείνο που πρέπει να γίνει είναι η συγκρότηση του χώρου και η αξιοποίηση αυτού του ανθρώπινου δυναμικού που πράγματι βλέπει την επιστήμη και

ιδιαίτερα την Ψυχολογία ως πολιτική. Η δημιουργία του κλάδου της Πολιτικής Ψυχολογίας στα πλαίσια της ΕΛΨΕ και οι διάφορες πρωτοβουλίες αποτελούν το πρώτο βήμα για μια συγκροτημένη, προγραμματισμένη, οργανωμένη και αποτελεσματική επιστημονική δράση και παρέμβαση.

Αν η παρούσα εργασία συμβάλει στο γόνιμο και παραγωγικό επιστημονικό διάλογο και προβληματισμό, στη δημιουργία θέσεων ή αντιθέσεων, κρίσεων ή επικρίσεων και στη δραστηριοποίηση για παραπέρα εξέλιξη της Πολιτικής Ψυχολογίας στην Ελλάδα, τότε πέτυχε το στόχο της. Αλλά δεν αρκεί αυτό. Οι Πολιτικοί Ψυχολόγοι θα πρέπει είτε στα πλαίσια του νεοσύστατου κλάδου της Πολιτικής Ψυχολογίας στην ΕΛΨΕ, είτε ευρύτερα, να συζητήσουν για το παρόν και το μέλλον της Πολιτικής Ψυχολογίας στην Ελλάδα, να αρθρώσουν συγκροτημένο επιστημονικό λόγο και να θέσουν το πλαίσιο και τους άξονες μέσα στο οποίο θα μπορούσε να κινηθεί με επιτυχία η πολιτική ψυχολογική έρευνα στην Ελλάδα.

Με αυτή την πρόταση σε καμία περίπτωση δεν εννοώ την “χειραγώγηση” του πολιτικού ψυχολογικού λόγου, αλλά απεναντίας τη συγκρότηση και “χειραφέτησή” του.

Η διεθνοποίηση και παγκοσμιοποίηση όλο και περισσότερων πεδίων της κοινωνικής μας ζωής, θέτουν νέες απαιτήσεις για τις οποίες δεν είμαστε (επαρκώς) προετοιμασμένοι. Επίσης και το βάρος των πιεστικών προβλημάτων όλο και πιο πολύ μετατοπίζεται. Σε ό,τι αφορά την κοινωνία ως σύνολο - πολιτική, οικονομία, κοινωνική ζωή - βρίσκεται σε μια κατάσταση που το μέγεθος της πίεσης για διεθνοποίηση είναι μεγάλο. Σε ό,τι αφορά τη νόηση και συμπεριφορά του κάθε ατόμου της κοινωνίας οι επιπτώσεις των τάσεων παγκοσμιοποίησης φθάνουν από την εκπαίδευση στην επαγγελματική απασχόληση, τον ελεύθερο χρόνο και τις διαπροσωπικές σχέσεις (βλ. επίσης και Μπονίκος, 1997: 20 κ.ε.).

Σ’ αυτή τη νέα πραγματικότητα η Πολιτική Ψυχολογία καλείται να παίξει το ρόλο της σε συνεργασία με άλλες συναφείς επιστήμες (Κοινωνιολογία, Πολιτική Επιστήμη, Νομική Επιστήμη, Εγκληματολογία, Οικονομική Επιστήμη, Ιστορία), επιδιώκοντας παράλληλα και το διάλογο με εκπροσώπους από την Πολιτική.

Βιβλιογραφία

- Βλάχος, Γ.Κ. (1976): *Πολιτική Ψυχολογία (Μεθοδολογία-Εισαγωγικές έννοιες)*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Γαλάνης, Γ.Ν. (1993): “Πολιτικά σκάνδαλα”: Επισημάνσεις. *Χρονικά Εργαστηρίου Εγκληματολογικών Επιστημών του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Θράκης*, τχ. 7, σσ. 17-38.
- Γαλάνης, Γ.Ν. (1997): “Κρίση της Πολιτικής ή κρίση των πολιτικών κομμάτων; Το πρόβλημα της πολιτικής συμμετοχής σήμερα”. Επισημάνσεις από μία διεπιστημονική διημερίδα στα Ιωάννινα”, υπό δημοσίευση.
- Γεώργας, Δ. (1996): “Η σύγχρονη κοινωνική ψυχολογία: Θεωρία και εφαρμογές”. Στο: Τσαλίκογλου, Φ. (Επιμέλεια): *Η Ψυχολογία στην Ελλάδα σήμερα*. Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα (χ.χ.) (1996), σελ. 131-142.
- Claussen, B. (1980): “Bemerkungen zur politikdidaktischen Relevanz Politischer Psychologie”. In: Hartmann, K. - D. (Hrsg.): *Politische Bildung und Politische Psychologie*. München, Wilhelm Fink, S. 51-72.
- Dick, M. (1992): “Klaus Horn: Politische Psychologie. Band I: Schriften zur Kritischen Theorie des Subjekts. Hrsgg. von Hans-Joachim Buss. Frankfurt a.M.: Nexus 1989, (236 S.)”. (Βιβλιοκρισία) In: PP-Aktuell 1+2/92, S. 140-142.
- Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία (ΕΛΨΕ) (1997α): *Ενημερωτικό Δελτίο*, τχ. 4, Φεβρουάριος 1997.
- Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία (ΕΛΨΕ) (1997β): *Ενημερωτικό Δελτίο*, τχ. 5, Ιούνιος 1997.
- Greenstein, F.I. (1973): “Political Psychology: A Pluralistic Universe”. In: Knutson, J.F. (Ed.): *Handbook of Political Psychology*. San Francisco, S. 438-470.
- Horn, K. (1975): “Sozialpsychologie versus Politische Psychologie”. In: Gerhardt, M. (Hrsg.): *Die Zukunft der Philosophie*. München.
- Horn, K. (1989): *Politische Psychologie. Band I: Schriften zur Kritischen Theorie des Subjekts*. Hrsgg. von H. - J. Busch, Frankfurt a.M.: Nexus.
- Knutson, J.F. (1973) (Ed.): *Handbook of Political Psychology*. San Francisco.
- König, H. (1988): “Einleitung: Über das Programm der Politischen Psychologie”. In: König, H. (Hrsg.): *Politische Psychologie heute*, Leviathan, Sonderheft 9/1988, S. 7-11.
- Λίποβατς Θ. (1988): *Η απόρνηση του πολιτικού*. Οδυσσεάς, Αθήνα.

- Moser, H. (1979): "Ansätze und inhaltliche Struktur einer Politischen Psychologie". In: Moser, H. (Hrsg.): *Politische Psychologie*. Beltz Verlag, Weinheim und Basel, s. 12-52.
- Moser, H. (1981): "Zum Konzept". In: Moser, H. (Hrsg.): *Fortschritte der Politischen Psychologie*. Band 1. Beltz Verlag, Weinheim und Basel 1981, S. 11-17.
- Moser, H. (1992): "Die Sektion Politische Psychologie im BDP: Selbsterständnis, Geschichte und Arbeitsweise". In: *Politische Psychologie PP-Aktuell*, 11. Jg. 3/92, S. 223-226.
- Moser, H. (1992a): "Sektion Politische Psychologie: In eigener Sache". In: *Politische Psychologie PP-Aktuell*, 11. Jg. 3/92, S. 221-222.
- Moser, H., Kliche Th. (1984): "Organisierter Pluralismus: Politische Psychologie als Modell für die Erneuerung der Sozialwissenschaften". In: Moser, H./Preiser, S. (Hrsg.): *Umweltprobleme und Arbeitslosigkeit. Fortschritte der Politischen Psychologie*, Bd. 4. Beltz Verlag, Weinheim und Basel, S. 223-240.
- Μπονίκος, Δ. (1997): "Παγκοσμιοποίηση και Πανεπιστήμιο", *Βήμα Επικοινωνίας*, τχ. 1, σσ. 20-22.
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1992): "Η Σχολική Ψυχολογία στην Ελλάδα. Διαπιστώσεις και προοπτικές", *Ψυχολογία*, 1, σσ. 87-100.
- Politische Psychologie PP-Aktuell* (1991): "Politische Psychologie als Studienfach", Heft 4/91, S. 261.
- Politische Psychologie PP-Aktuell* (1994): "17. Workshop-Kongress Politische Psychologie. Bremen 1995: "PP im Beruf"- call for Papers", Heft 3/94, S. 122-124.
- Σύλλογος Ελλήνων Αποφοίτων του London School of Economics and Political Science (1997): "Πανεπιστήμιο και Κοινωνία", *Βήμα Επικοινωνίας*, τχ. 1, Φθινόπωρο, Αθήνα.
- Φραγκουδάκη, Α. (1997): "Συζήτηση", *Βήμα Επικοινωνίας*, τχ. 1, σ. 32.
- Χουσιάδας, Λ. (1992): "Η Ψυχολογία στην Ελλάδα: Παρελθόν, παρόν και σκέψεις για το μέλλον", *Ψυχολογία*, 1, σσ. 1-10.
- Χουσιάδας, Λ. (1997): "Παλαιότερες και πρόσφατες εξελίξεις της επιστήμης της Ψυχολογίας στην Ελλάδα", *Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ψυχολογίας του Α.Π.Θ.*, τόμος 2, Θεσσαλονίκη, σσ. 2-34.
- Zeitschrift für Politische Psychologie* (1994): "'Siegfried Preiser: 17. Workshop-Kongress PP 1995: "Politische Psychologie im Beruf". Heft 3/94, S. 284-287.
- Zeitschrift für Politische Psychologie* (1996): "Jahreskongress 1996 der ISPP" και "Summer Institute in Political Psychology", Heft 1/1996, S. 88 και 89 αντίστοιχα.

Summary

Political Psychology as a science is a newly established sector of Psychology. As an idea, Political Psychology is defined as an interscientific research attempt, which appears with the demand to examine human needs and behavior. These human needs and behavior are determined by the political facts, having in mind that subjective - individual, sociological-social and social-political level influence each other. Also Political Psychology uses as a help all the tools of social sciences in order to reach the human self-fulfilment. It is pluralistic because it includes different self-contained cognitive attempts of theoretical and methodological approach, which are competitive with each other (Moser 1979).

This project is an effort to elucidate meanings and to define the Political Psychology, to describe its evolution from subsience to a scientific sector, to record political subjects it dealt with and to refer to challenges of our days. The project is confined to a concise presentation of Political Psychology in Germany and the state of Political Psychology in Greece today, in order to end up in specific points of view.